

Powstanie parafii Kostrzyn i jej funkcjonowanie w latach 1925–1945

Dzieje parafii kostrzyńskiej – niewielkiej wspólnoty kościelnej położonej w dekanacie przytyckim w diecezji radomskiej – nie zostały do tej pory szczegółowo opisane. Przez wiele lat stanowiła ona jeden z najważniejszych ośrodków życia mieszkańców Kostrzyna i okolicznych miejscowości. Szczupłość innych źródeł dla tego okresu sprawiła, że aby poszerzyć wiedzę o tym regionie i lokalnej społeczności, sięgnięto po materiały kościelne. Akta stanu cywilnego, w szczególności zaś kronika parafialna i inne dokumenty dostępne w archiwum parafialnym, dostarczają licznych informacji o początkach kościoła w Kostrzynie oraz o ówczesnie żyjącej tutaj społeczności wiejskiej.

Celem niniejszego artykułu jest ukazanie genezy parafii w Kostrzynie, wskazanie potrzeb miejscowego społeczeństwa mających wpływ na powstanie nowej wspólnoty kościelnej oraz etapów budowy nowej świątyni. Zamieszczono tu także opracowanie życiorysów duchownych pełniących funkcję administratora parafii. Parafia Kostrzyn nie cieszyła się do tej pory zainteresowaniem ze strony badaczy. Nie opublikowano żadnej dotyczącej jej monografii, próżno też szukać artykułów naukowych na ten temat. Sam Kostrzyn stał się obiektem zainteresowania trzech badaczy: Dariusza Kupisza, Sebastiana Piątkowskiego oraz Zbigniewa Lechowicza – autorów publikacji *Dzieje Klwowa i parafii klwowskiej do roku 1918*¹. W pracy tej położono jednak nacisk na dzieje Klwowa jako miejscowości, gdzie znajdował się kościół parafialny. Kostrzyn scharakteryzowano jedynie pod względem liczby mieszkańców oraz kolejnych właścicieli wsi. W 1870 r. powstała gmina Klwów obejmująca znaczne obszary opisywanej parafii, jednak nie samego Kostrzyna, który jako miejscowość należąca do innej gminy zniknął

¹ D. Kupisz, Z. Lechowicz, S. Piątkowski, *Dzieje Klwowa i parafii klwowskiej do roku 1918*, Radom 2015.

z optyki badaczy dziejów Klwowa². Wątek Kostrzyna pojawia się także w pracy Marii Szymanowicz o organach w kościołach diecezji radomskiej³. Biogramy proboszczów parafii: Tomasza Zadęckiego, Wacława Kocznorowskiego, Franciszka Bobińskiego, Bolesława Jagiełły, Józefa Drabowicza oraz Józefa Nowickiego, pojawiają się w poszczególnych tomach *Słownika biograficznego księży diecezji sandomierskiej XIX–XX w.*⁴ Bogatym źródłem informacji okazały się dokumenty zgromadzone w Archiwum Parafialnym w Kostrzynie. Także Archiwum Diecezji Sandomierskiej przechowuje materiały dotyczące funkcjonowania parafii na przestrzeni 100 lat, jak do tej pory niezbyt często wykorzystywane przez badaczy.

Ze względu na temat artykułu jego treść podzielono na pięć części. Pierwsza z nich, dotycząca przynależności kościelnej Kostrzyna do 1925 r., opisuje miejsce tej miejscowości w istniejących na przestrzeni dziejów strukturach kościelnych: w macierzystej parafii w Klwowie oraz w strukturach dekanalnych, archidiakonalnych oraz diecezjalnych. Druga skupia się na przyczynach i powstaniu parafii kostrzyńskiej, na warunkach dostępu mieszkańców wsi do poprzedniej parafii oraz na działaniach, jakie podjęli oni w celu zainicjowania budowy nowej świątyni. W kolejnej części scharakteryzowano działalność urzędu stanu cywilnego w parafii oraz zamieszczono dane o wzrastającej liczbie ludności powstałej wspólnoty. W części dotyczącej duchowieństwa scharakteryzowano proboszczów pełniących swe obowiązki w Kostrzynie. Ostatnia część artykułu opisuje etapy powstania świątyni kostrzyńskiej, budynków plebańskich oraz uzupełniania wyposażenia kościelnego niezbędnego do prawidłowego funkcjonowania wspólnoty.

Poniższy artykuł dotyczy powstania i funkcjonowania parafii Kostrzyn w latach 1925–1945. Ważną datą dla początków tej wspólnoty jest 12 grudnia 1924 r., kiedy to bp Marian Józef Ryx erygował parafię w Kostrzynie⁵. Natomiast 1 stycznia 1925 r. parafia rozpoczęła normalne funkcjonowanie, np. z tego okresu pochodzi pierwszy spisany akt chrztu w tej parafii⁶.

² L. Zugaj, *Historia administracji w gminie Potworów*, Lublin 2012, s. 7.

³ M. Szymanowicz, *Organy w kościołach diecezji radomskiej*, Lublin 2006.

⁴ B. Stanaszek, R. Nowakowski, *Słownik biograficzny księży diecezji sandomierskiej XIX–XX w.*, t. 1, A–G, Sandomierz 2014; B. Stanaszek, R. Nowakowski, *Słownik biograficzny księży diecezji sandomierskiej XIX–XX w.*, t. 2, H–Ł, Sandomierz 2015; B. Stanaszek, R. Nowakowski, P. Tylec, *Słownik biograficzny księży diecezji sandomierskiej XIX–XX w.*, t. 3, M–R, Sandomierz 2017; B. Stanaszek, R. Nowakowski, P. Tylec, *Słownik biograficzny księży diecezji sandomierskiej XIX–XX w.*, t. 4, S–Ż. *Biskupi i uzupełnienia*, Sandomierz 2019.

⁵ Archiwum Diecezjalne w Sandomierzu [dalej: ADS], Kuria Diecezjalna w Sandomierzu [dalej: KDwS], sygn. PR-141, s. 55–56.

⁶ Archiwum Parafialne w Kostrzynie [dalej: APwK], Unikat akt urodzonych w parafii Kostrzyn (1925–1939), b. sygn.

Przynależność kościelna Kostrzyna do 1925 r.

Obszar Kostrzyna⁷ leżący na pograniczu Mazowsza i Małopolski przyłączono w roku 1136 do archidiecezji gnieźnieńskiej. Wtedy to papież Innocenty II bullą *Ex commisso nobis a Deo* zdecydował o włączeniu do archidiecezji gnieźnieńskiej kasztelanii żarnowskiej, co spowodowało, że region ten aż do początków XIX w. należał do struktur tej archidiecezji⁸. Parafia pw. św. Macieja Apostoła zlokalizowana w Klwowie funkcjonowała prawdopodobnie już w XIII w., jednak pierwszą potwierdzoną datą jest rok jej erekcji, czyli 1401. Prawdopodobnie od początku istnienia parafii klwowskiej Kostrzyn leżał w jej granicach, choć sama wieś jest wzmiankowana po raz pierwszy dopiero w 1508 r.⁹ Tereny północno-zachodnie ówczesnego województwa sandomierskiego objął swoją jurysdykcją archidiaconat kurzelowski, który powstał przed 1306 r.

Na okres średniowiecza przypada też tworzenie się dekanatów. *Liber beneficiorum* Jana Łaskiego z pierwszej połowy XVI w. wymienia już trzy dekanaty archidiecezji gnieźnieńskiej: gnieźnieński, uniejowski i łączycki. Po uchwaleniu postanowień Soboru Trydenckiego proces tworzenia dekanatów przyspieszył. Do połowy XVIII w. powstały w całej archidiecezji 43 takie ośrodki. W archidiaconacie kurzelowskim znalazły się następujące dekanaty: Kurzelów, Małogoszcz, Opoczno, Przytyk, Skrzynno oraz Żarnów¹⁰. Parafia w Klwowie należała do terytorium dekanatu skrzyneckiego. Podział terytorialny polskiej administracji kościelnej przetrwał w tej formie aż do czasów zaborów.

Okres upadku państwowości polskiej przerwał ciągłość funkcjonowania kościelnych struktur religijnych. W wyniku rozbiorów, a w szczególności II zaboru austriackiego, ziemie na południe od rzeki Pilicy przyłączono do państwa Habsburgów. Tereny archidiaconatu kurzelowskiego znalazły się wtedy w granicach innego państwa. Mocarstwa zaborcze przyjęły politykę porządkowania struktur administracyjnych i religijnych w ramach nowoczesnej organizacji państwowej¹¹. Stąd

⁷ Problemem jest jednoznaczne ustalenie nazwy miejscowości. W księgach stanu cywilnego znajdujących się w archiwum parafialnym podczas spisywania protokołu sprawdzania akt oryginałów z duplikatami przez dziekana wpisywano nazwę miejscowości parafialnej, tj. Kostrzyn. W Biuletynie Informacji Publicznej Urzędu Gminy Wyśmierzyce wśród jednostek pomocniczych wyróżniono sołectwo Kostrzyn. Za nazwą Kostrzyn przemawia zaś *Rocznik Diecezji Radomskiej* z roku 2007 oraz 2018, gdzie widnieje nazwa parafii, a więc i miejscowości w takiej właśnie formie. Na znakach drogowych również pojawia się pismo „Kostrzyn”.

⁸ T. Rostkowski, *Parafia rzymskokatolicka w Wyśmierzycach*, Radom 2014, s. 33.

⁹ D. Kupisz, Z. Lechowicz, S. Piątkowski, *Dzieje Klwowa...*, dz. cyt., s. 14.

¹⁰ S. Litak, *Atlas Kościoła łacińskiego w Rzeczypospolitej Obojga Narodów w XVIII wieku*, Lublin 2006, s. 79.

¹¹ G. Bujak, *Diecezja kielecka w latach 1805–1818*, „Kieleckie Studia Teologiczne” 4 (2005), s. 24–25.

też na życzenie władz austriackich bp Ignacy Krasicki przemianował archidiakonat kurzelowski na oficjalat generalny w Kurzelowie, który funkcjonował samodzielnie w latach 1798–1800. Już w lipcu 1800 r. oficjalat przeszedł pod zarząd diecezji krakowskiej i metropolii lwowskiej¹².

Plany utworzenia nowej diecezji powstały w 1801 r. Wybór padł na Kielce, które miały długie tradycje administracji kościelnej oraz centralną lokalizację. W 1801 r. władze austriackie utworzyły nową diecezję kielecką¹³. Jej erygowanie opóźniło się jednak aż do 1807 r. na skutek oporu miejscowego duchowieństwa. Stabilność funkcjonowania nowo powołanej diecezji zakłóciło najpierw powstanie Księstwa Warszawskiego, następnie w 1815 r. Królestwa Polskiego, całkowicie zależnego od Rosji.

Utworzenie Królestwa Polskiego spowodowało kolejną reorganizację struktur kościelnych na ziemiach polskich. Papież Pius VII bullą *Ex imposita nobis* z 1818 r. zdecydował o erygowaniu nowej diecezji sandomierskiej oraz o jej przyłączeniu do nowo powołanej metropolii w Warszawie¹⁴. Zmieniła się też struktura dekanatów. W latach 1818–1867 w całej diecezji było ich 17¹⁵.

W 1867 r. ukazem cara Aleksandra II po raz kolejny zreorganizowano struktury kościelne. Od tej pory na terenie danego powiatu mógł znajdować się tylko jeden dekanat. W wyniku tych regulacji dekanat radomski powiększył się do 29 parafii kosztem likwidacji funkcjonujących wcześniej dekanatów¹⁶.

Przy widocznych oznakach klęski wojsk państw centralnych stacjonujących na terenach polskich biskup sandomierski Marian Ryx w 1918 r. podzielił dotychczasowe dekanaty na mniejsze, przystosowane do potrzeb wiernych¹⁷. Kostrzyn jako część parafii Klwów znalazł się wówczas w dekanacie skrzyneckim diecezji sandomierskiej należącej do metropolii warszawskiej.

Przyczyny powstania parafii

Wyzwolenie Polski z okowów Austrii, Rosji i Prus w 1918 r. przyniosło radykalne zmiany na scenie politycznej, gospodarczej i społecznej. Do tej pory to obce potęgi decydowały o administracji religijnej, utrudniając jej rozwój. W dwudziestoleciu międzywojennym Kościół mógł wreszcie samodzielnie kształtować formę diecezji, dekanatów i parafii. Wiązało się to z rozbudową sieci administracyjnej i z dopasowywaniem jej do lokalnych potrzeb. Lokalizacja kościoła z dala od miejsca zamieszkania parafian powodowała bowiem wiele niedogodności w życiu religij-

¹² B. Kumor, *Organizacja terytorialna diecezji kieleckiej*, „Nasza Przeszłość” 17 (1963), s. 191–192.

¹³ B. Kumor, *Organizacja terytorialna...*, art. cyt., s. 195.

¹⁴ T. Rostkowski, *Parafia rzymskokatolicka...*, dz. cyt., s. 39.

¹⁵ J. Wiśniewski, *Dekanat sandomierski*, Radom 1915, s. 11.

¹⁶ J. Sekulski, *Encyklopedia Radomia*, Radom 2009, s. 44.

¹⁷ P. Tylec, *Bp Marian Ryx (1853–1930), Ordynariusz Sandomierski*, Sandomierz 2020, s. 44.

nym. Popularny był tzw. chrzest z wody, gdyż umieralność noworodków była duża. Trudną sytuację miejscowej ludności opisał późniejszy proboszcz, ks. Bolesław Jagiełło: „Były też dusze pobożne, które o północy z latarnią wychodziły z domu na Roraty lub do spowiedzi”¹⁸.

XIX i XX w. to okres dużego przyrostu naturalnego. Wzrastająca liczba wiernych wymuszała powstawanie nowych parafii. Stare ośrodki stawały się za małe dla coraz większej liczby osób. Księża nadal byli urzędnikami stanu cywilnego. Państwo coraz efektywniej monitorowało liczbę urodzeń, zgonów i małżeństw. Przy wysokim przyroście naturalnym łatwo było o pomyłki w zapisach ksiąg parafialnych, gdy w rozległych parafiach wiejskich liczba wpisów często sięgała kilkuset. Jeszcze innym zadaniem duchownych było też nauczanie religii w szkołach. Konkordat z 1925 r. dawał tu Kościołowi dużą swobodę działania, z której księża chętnie korzystali, dbając o kontakt z wiernymi od najmłodszych lat¹⁹.

Tab. 1. Liczba chrztów, ślubów i zgonów w parafii Klwów w latach 1850–1920

Rok	Chrzty	Śluby	Zgony
1850	121	21	95
1860	135	38	65
1870	175	27	75
1880	172	37	93
1890	176	37	140
1900	261	49	215
1910	250	36	103
1920	269	53	163

Źródło: Archiwum Państwowe w Kielcach, Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Klwowie, sygn. 43, k. 44, 70–73; sygn. 53, k. 70–74; sygn. 63, s. 69–73, 99, 142–144; Archiwum Państwowe w Radomiu, Urząd Stanu Cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej Klwów, sygn. 6, s. 88–90, 129–130, 163–164; sygn. 16, s. 61–64, 84, 121–123; sygn. 26, s. 132–136, 179–180, 256–259; sygn. 36, s. 127–132, 170–171, 224–226; sygn. 46, s. 137–145, 200–201, 284–289.

Ważną przyczyną rozwoju sieci parafialnej była także potrzeba objęcia katechezą i krzewienia religijności mieszkańców. W miastach następowała laicyzacja społeczeństwa, próbowano więc dotrzeć do ludności we wsiach i w niewielkich miasteczkach. Mieszkańcy wsi – najczęściej niepiśmienni, niemający na co dzień bliskiego dostępu do osób duchownych – słabo znali modlitwy i obrzędy, przejawiali

¹⁸ APwK, Kronika parafii w Kostrzynie.

¹⁹ A. Tymieniecka, *Nauczanie religii w szkołach publicznych*, „Kortowski Przegląd Prawniczy” 1 (2015), s. 92.

przy tym niewielkie zaangażowanie religijne. Cytując za Magdaleną Rzadkowską: „Akcja Katolicka miała być obroną przed laicyzacją życia społecznego, lekiem na indyferentyzm religijny i budzące się nastroje antykościelne”²⁰. Próbowano więc aktywizować wiernych, propagując różne stowarzyszenia. Należy tutaj wymienić: trzeci zakon franciszkański (tercjariatwo), Koło Żywego Różańca, Bractwo Trzeźwości, Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej, Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej, Katolickie Stowarzyszenie Kobiet czy Katolickie Stowarzyszenie Mężów²¹.

Parafia to określona wspólnota wiernych w Kościele partykularnym, ustanowiona w sposób stały, w której sprawowanie troski duszpasterskiej pod władzą biskupa diecezjalnego powierzono proboszczowi jako własnemu pasterzowi²². Szczególną inicjatywą przy tworzeniu nowej parafii wykazali się dwaj mieszkańcy Kostrzyna: Józef Milczarski oraz Jan Wierzała. To zapewne oni przyczynili się do zwołania 16 września 1923 r. w Kostrzynie zebrania gromady wsi w obecności wójta gminy, kiedy to 68 osób uprawnionych do głosowania zdecydowało o wstępnych przygotowaniach. Postanowiono przeznaczyć 11 mórg ziemi na grunty dla księdza, 3 morgi terenu pod budowę kościoła, plebanii i innych budynków, zebrać rokrocznie 40 korców żyta na utrzymanie plebana, ofiarować teren pod przyszły cmentarz oraz przynajmniej na okres pięciu lat zapewnić możliwość mieszkania proboszcza w domu Jana Wierzały lub Michała Wlazły²³.

Działaniom ludności Kostrzyna, bardzo sceptycznie przyglądali się mieszkańcy wsi Ulów. Pierwsze konflikty dotyczyły lokalizacji przyszłej świątyni. Kiedy się okazało, że kościół ma powstać w Kostrzynie, najwięksi przeciwnicy zaczęli przekonywać swoich sąsiadów, aby się zbuntowali. Bardzo przekonująco brzmiał argument, że utrzymanie nowo powstałej parafii będzie dużo kosztowało, zwłaszcza że mieszkańcy wsi wyłożyli już znaczne fundusze na odbudowę kościoła w Klwowie²⁴. Silnie pobrzmiwało również przywiązanie mieszkańców do tegoż kościoła. Można tutaj przytoczyć fragment pisma parafian skierowanego do biskupa: „We Klwowie leżą prochy naszych praocjów, świątynia Klwowska nasycona jest potem i krwią naszych przodków, więc my nie chcemy odchodzić drogich nam relikwii dla czyjegós «widzimi się»”²⁵.

W dodatku spór zaostrzała wzajemna niechęć kostrzynian i ulowian. Wzmiankę o tym można znaleźć w odpisie postanowień uchwalonych na konferencji dekanal-

²⁰ M. Rzadkowska, *Kościół katolicki a lektura w dwudziestoleciu międzywojennym*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Librorum” 9 (1999), s. 90.

²¹ M. Rzadkowska, *Kościół katolicki...*, art. cyt., s. 90.

²² M. Sitarz, *Parafia*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 14, red. E. Gigilewicz, Lublin 2010, k. 1324.

²³ APwK, Protokół zebrania zbiorowego gromady wsi i kol. Kostrzyn, gminy Potworów, starostwa radomskiego, województwa kieleckiego, b. sygn.

²⁴ ADS, KDwS, sygn. PR-141, s. 69–70.

²⁵ APwK, List mieszkańców wsi Ulów do bp. Mariana Ryxa, b. sygn.

nej we Wrzeszczowie z 25 lutego 1925 r. Punkt siódmy tego dokumentu brzmi: „Ks. Proboszcz Kostrzyński z ambony skarci mieszkańców wsi Kostrzyn za ich niewłaściwe wydrwiwanie Ułowian na tle przymusowej ich przynależności do parafii Kostrzyn wbrew ich woli”²⁶. Opór Ułowa trwał aż do 1930 r. Pomimo prób przyjmowania sakramentów św. w innych parafiach (starej kłwowskiej lub u zakonników w Nowym Mieście) oraz starań, aby sprawą zainteresować władze powiatowe, działania te okazały się nieskuteczne. Najwięksi krytycy odłączenia od Kłwowa postulowali nawet wprowadzenie we wsi Kościoła narodowego, jednak bezskutecznie²⁷. Konflikt najsilniej rozgorzał w czasach, kiedy proboszczem był ks. Wacław Kocznowski. Cieszył się on jednak poparciem biskupa pomocniczego Pawła Kubickiego i doprowadził ostatecznie do utrwalenia przynależności Ułowa do nowej parafii.

Ludność

Akta stanu cywilnego w parafii Kostrzyn zaprowadził ks. Tomasz Zadęcki. Pierwszy dokument, jakim była metryka chrztu, spisano 1 stycznia 1925 r. Założone przez proboszcza księgi były sukcesywnie prowadzone aż do 1945 r. Wyjątek stanowiły akty chrztów, które zapisywano do 1939 r. w jednej księdze, natomiast ks. Bolesław Jagiełło rozpoczął kolejną księgę, obejmującą lata 1940–1945. Przez 21 lat funkcjonowania parafii, do 1945 r., spisano 1537 aktów chrztów, 306 aktów ślubów oraz 729 aktów zgonów. W niektórych aktach datacja dzienna nie występuje chronologicznie. Może to wynikać ze spisywania przez proboszcza danych w raptularzach i przepisywaniu ich później do właściwej księgi. W latach 1939–1944 zamiast wieku osób zaślubionych ks. Bolesław Jagiełło podawał ich daty urodzenia.

Tab. 2. Liczba urodzeń, małżeństw i zgonów w parafii Kostrzyn w latach 1925–1945

Rok	Urodzenia	Małżeństwa	Zgony
1925	56	14	23
1926	73	16	37
1927	65	13	24
1928	80	17	32
1929	74	8	18
1930	77	17	37
1931	81	11	35

²⁶ APwK, Odpis z postanowień konferencji dekanalnej w Wrzeszczowie z dnia 25 lutego 1925 r., b. sygn.

²⁷ ADS, KDwS, sygn. PR-141, s. 430–431.

Rok	Urodzenia	Małżeństwa	Zgony
1932	89	18	43
1933	85	12	33
1934	82	12	27
1935	67	17	30
1936	87	12	49
1937	78	15	39
1938	77	14	27
1939	62	9	30
1940	73	16	39
1941	76	15	48
1942	74	18	49
1943	56	25	44
1944	73	10	34
1945	55	17	31
Razem	1540	306	729

Źródła: APwK, Unikat akt urodzonych w parafii Kostrzyn (1925–1939), b. sygn.; Unikat akt urodzonych w parafii Kostrzyn (1940–45), b. sygn.; Unikat akt zaślubionych w parafii Kostrzyn (1925–1945), b. sygn.; Unikat akt zmarłych w parafii Kostrzyn (1925–1945), b. sygn.

W przypadku mieszkańców okolic Kostrzyna można zaobserwować dynamiczny wzrost liczby ludności, chociaż brak danych dla trzech lat, mianowicie roku 1925, 1927 i 1940, z kolei liczba ludności podana za rok 1926, czyli 1200 osób, wydaje się niewiarygodna. Do obliczeń przydatne okazują się schematyzmy wydawane przez kurię sandomierską. Zawierają one dokładną wiedzę na temat przynależności dekanalnej danej parafii, jej proboszcza, wikarych, a także przybliżone liczby wiernych oraz członków parafialnych stowarzyszeń religijnych. Z powodu braku danych liczbę wiernych w brakujących latach obliczono na podstawie różnicy zgonów i chrztów zapisanych w parafialnych księgach urodzeń i zgonów, bez uwzględnienia współczynnika migracji. Podobne trudności są związane z okresami, w których dane ewidentnie przepisywano z poprzednich lat. Dotyczy to głównie okresu od 1941 do 1945 r. Nie wiadomo, czy uwzględniono w nich osoby będące migrantami wojennymi oraz wiernych przybywających do parafii z sąsiednich wsi, które pod naciskiem władz okupacyjnych zostały wysiedlone oraz pozbawione opieki duszpasterskiej.

W poniższej tabeli przedstawiono liczbę parafian w poszczególnych latach. Następnie podano przynależność parafii do określonego dekanatu, liczbę wiernych w dekanacie oraz procentowy udział parafian Kostrzyna w strukturze dekanatu.

Tab. 3. Liczba parafian, przynależność dekanalna, dziekani, liczba wiernych w dekanacie oraz procentowy udział parafian kostrzyńskich w liczbie wiernych dekanatu w latach 1925–1945

Parafia Kostrzyn				
Rok	Liczba parafian	Dekanat i dziekan	Liczba wiernych w dekanacie	Udział parafian w liczbie wiernych dekanatu [%]
1925	802	skrzynecki ks. Stanisław Klimecki	37 863	2,12
1926	1200 (835)*	skrzynecki ks. Stanisław Klimecki	41 055	2,92 (2,03)
1927	871	potworowski ks. Piotr Dembowski	27 872	3,13
1928	912	potworowski ks. Piotr Dembowski	27 839	3,28
1929	912	potworowski ks. Piotr Dembowski	27 857	3,27
1930	1250	potworowski ks. Piotr Dembowski	28 360	4,41
1931	1250	potworowski ks. Piotr Dembowski	28 360	4,41
1932	1689	potworowski ks. Piotr Dembowski	30 092	5,61
1933	1774	potworowski ks. Piotr Dembowski	30 324	5,85
1934	1774	potworowski ks. Piotr Dembowski	30 865	5,75
1935	1850	potworowski ks. Piotr Dembowski	31 436	5,88
1936	1868	potworowski ks. Piotr Dembowski	31 777	5,88
1937	1890	potworowski ks. Piotr Dembowski	31 890	5,93

Parafia Kostrzyn				
Rok	Liczba parafian	Dekanat i dziekan	Liczba wiernych w dekanacie	Udział parafian w liczbie wiernych dekanatu [%]
1938	1890	potworowski ks. Piotr Dembowski	31 895	5,93
1939	1990	potworowski ks. Leonard Chojnacki	32 848	6,06
1940	1972	potworowski ks. Leonard Chojnacki	33 176**	5,94
1941	1972	potworowski ks. Leonard Chojnacki	33 176	5,94
1942	1972	potworowski ks. Leonard Chojnacki	33 378	5,91
1943	1972	potworowski ks. Leonard Chojnacki	33 378	5,91
1944	1972	potworowski ks. Leonard Chojnacki	33 378	5,91
1945	1972	potworowski ks. Leonard Chojnacki	33 378	5,91

* Liczba wiernych 1200, za: *Catalogus 1926*. Według wyliczeń autora powinna ona wynosić 835.

** Z powodu braku danych z tego roku liczbę wiernych przepisano z roku 1941.

Źródła: *Catalogus Ecclesiarum et cleri saecularis ac regularis Dioecesis Sandomiriensis pro anno Domini* [dalej: *Catalogus*] 1925, Radom 1924, s. 75, 77; *Catalogus 1926*, Radom 1925, s. 75–76, 78; *Catalogus 1927*, Sandomierz 1926, s. 58, 60; *Catalogus 1928*, Sandomierz 1927, s. 72, 74; *Catalogus 1929*, Sandomierz 1928, s. 72, 74; *Catalogus 1930*, Sandomierz 1929, s. 75, 77; *Catalogus 1931*, Sandomierz 1930, s. 78, 80; *Ordo Divini Officii Persolvendi Sacrique Peragendi a Sacra Rituum Congregatione die 30 aprilis 1928 approbatus et in usum Dioecesis Sandomiriensis Descriptus pro Anno Domini 1939*, Sandomierz 1938, s. 112–114, 188; *Spis Duchowieństwa i parafij Diecezji Sandomierskiej* [dalej: *Spis duchowieństwa*] na rok 1932, Sandomierz 1932, s. 91–92, 95; *Spis duchowieństwa 1933*, Sandomierz b.r., s. 68–69, 71; *Spis duchowieństwa 1934*, Sandomierz b.r., s. 75–76, 78; *Spis duchowieństwa 1935*, Sandomierz b.r., s. 79–80, 83; *Spis duchowieństwa 1936*, Sandomierz b.r., s. 80–81, 83; *Spis duchowieństwa 1937*, Sandomierz b.r., s. 81–82, 84; *Spis duchowieństwa 1938*, Sandomierz b.r., s. 96–97, 101; *Ordo Divini Officii Persolvendi Sacrique Peragendi a Sacra Rituum Congregatione die 30 aprilis 1928 approbatus et in usum Dioecesis Sandomiriensis Descriptus pro Anno Domini 1939*, Sandomierz 1938, s. 112–114, 188; *Spis duchowieństwa 1941*, Sandomierz b.r., s. 49–51; *Spis duchowieństwa 1942*, Sandomierz b.r., s. 49–51; *Spis duchowieństwa 1943*, Sandomierz b.r., s. 45–47; *Spis duchowieństwa 1944 i 1945 r.*, Sandomierz b.r., s. 45–46, 48.

Duchowieństwo

Ks. Tomasz Zadęcki urodził się 13 grudnia 1895 r. w Głowaczowie. Seminarium Duchowne w Sandomierzu ukończył w roku 1918 r., przyjmując święcenia kapłańskie z rąk bp. Mariana Ryxa. Pełnił funkcję wikariusza w parafii Błotnica, Solec nad Wisłą, a także Żarnów. Pierwszym jego probostwem od grudnia 1924 r. była parafia w Kostrzynie, następnie w latach 1926–1930 pełnił posługę w Bliżynie, potem w Krzyżanowicach (1930–1935), Wsoli (1935–1938), Gielniowie (1938–1942), Klimontowie (1942–1950) oraz w Pionkach (1950–1963). Od 1968 r. pełnił funkcję sędziego prosynodalnego Sądu Biskupiego w Sandomierzu. W parafii Ćmielów przebywał jako rezydent. Zmarł w 1960 r. w Sandomierzu, został pochowany w Klimontowie²⁸. Jako pierwszy proboszcz nowo powstałej parafii w Kostrzynie podjął trud organizacyjny oraz duszpasterski. W listach kierowanych do biskupa sandomierskiego skarżył się na trudy życia na nowej placówce. Jak pisał, duży nakład pracy nie rekompensował kosztów pobytu w ubogiej parafii. Proboszcz narzekał także na swój stan zdrowia, w zwłaszcza na nadszarpnięte nerwy. Konflikt z mieszkańcami Ułowa niechęcącymi należeć do nowej parafii nie ułatwiał pełnienia obowiązków²⁹.

Ks. Wacław Kocznorowski urodził się 20 września 1891 r. w Sandomierzu. Seminarium Duchowne w Sandomierzu ukończył w 1914 r., przyjmując święcenia kapłańskie z rąk bp. Mariana Ryxa. Pełnił funkcję wikariusza w parafii Sulisławice, Chobrzany, Bodzentyn, a także św. Jana w Radomiu. Pierwszy raz funkcję proboszcza objął od 1926 r. w Kostrzynie. W latach 1933–1938 był administratorem parafii w Pilzycy. Podczas napadu na plebanię został ciężko pobity, po czym przetransportowano go do szpitala w Kielcach, gdzie zmarł 28 kwietnia 1938 r. Został pochowany na cmentarzu parafialnym w Pilzycy³⁰. W bardzo ciepły sposób opisał go ks. Bolesław Jagiełło: „Kapłan zdolny i żarliwy o Chwałę Bożą. W 1925 r. z Radomia od Fary przybył do Kostrzyna na pierwsze swe duszpasterzowanie jako proboszcz. Gorliwie prowadził pracę w kościele duchownym i materialnym. Był gościnnie, toteż liczne były zjazdy duchowieństwa na ogólną spowiedź”³¹. Ks. Wacław Kocznorowski wykazał wielkie poświęcenie, kiedy pomagał chorym na tyfus w Bodzentynie. Był też bardzo pomocny przy odbudowie tamtejszego kościoła, podobnie w Pilzycy, gdzie budował świątynię³².

Ks. Franciszek Bobiński urodził się 27 stycznia 1897 r. we wsi Borowiec. Do Seminarium Duchownego w Sandomierzu wstąpił w 1916 r. Święcenia kapłańskie przyjął w 1921 r. z rąk bp. Mariana Ryxa. Zanim został proboszczem, pełnił funkcję wikariusza w parafii Przedbórz oraz Końskie. Ks. Bobiński miał wyższe wykształce-

²⁸ B. Stanaszek, R. Nowakowski, P. Tylec, *Słownik biograficzny księży...*, t. 4, dz. cyt., s. 255–256.

²⁹ ADS, KDwS, sygn. FZ-4, s. 14–17.

³⁰ B. Stanaszek, R. Nowakowski, *Słownik biograficzny księży...*, t. 2, dz. cyt., s. 101–102.

³¹ APwK, Kronika parafii w Kostrzynie.

³² B. Stanaszek, R. Nowakowski, *Słownik biograficzny księży...*, t. 2, dz. cyt., s. 101–102.

nie. W latach 1922–1927 studiował na Wydziale Prawa Uniwersytetu Lubelskiego. W 1927 r. uzyskał tytuł doktora teologii. W 1922 r. zajmował stanowisko prefekta szkół publicznych w Skarżysku-Kamiennej. W 1927 r., po zakończeniu studiów został prefektem szkół publicznych w Radomiu. Od 1928 r. nauczał religii w Prywatnym Seminarium Nauczycielskim w Końskich. W 1933 r. został mianowany proboszczem w parafii Kostrzyn. Dokończył budowę kościoła. Był dobrym gospodarzem, dbał o finanse parafii. Ks. Jagiełło zanotował: „Zdolny organizator. Dobry budowniczy. Wielki jałmużnik. Znakomity Kaznodzieja”³³. W 1937 r. został przeniesiony na stanowisko administratora parafii Ostrowiec Świętokrzyski. W 1946 r. zachorował. Zmarł w drodze, w Radomsku, 7 sierpnia 1946 r. Został pochowany na cmentarzu parafialnym w Ostrowcu Świętokrzyskim. Jego starszy brat Władysław również był duchownym³⁴. Warto zaznaczyć, że w latach 1934–1937 bracia byli proboszczami w sąsiednich parafiach: ks. Franciszek w Kostrzynie, ks. Władysław w Potworowie.

Ks. Bolesław Jagiełło urodził się 10 kwietnia 1899 r. w Urzędowie. W latach 1916–1921 był alumnem Seminarium Duchownego w Sandomierzu. Święcenia kapłańskie przyjął w 1921 r. z rąk bp. Mariana Ryxa. Zanim został proboszczem, pełnił funkcję wikariusza w parafii Ostrowiec Świętokrzyski, Skarżysko Kościelne, Kozienice, Iwaniska oraz św. Jana w Radomiu. W latach 1923–1925 studiował we Fryburgu Szwajcarskim, gdzie uzyskał licencjat z teologii. W 1925 r. pełnił funkcję prefekta szkół powszechnych w Radomiu. Pierwsze swe probostwo objął w 1934 r. w Piórkowie. Do Kostrzyna przybył w 1937 r. jako następca ks. Franciszka Bobińskiego. Trzeba zaznaczyć, że ks. Jagiełło przyjmował nową funkcję bardzo niechętnie (wcześniej stanowisko proboszcza w Kostrzynie odrzucił ks. Franciszek Socha). Swoje niezadowolenie opisał w kronice parafialnej, którą jako pierwszy zaczął spisywać. Ponieważ poprzednicy ks. Jagiełły w dużej mierze zorganizowali już podstawy materialne parafii, mógł się skupić na sprawach religijnych. Na organizowanych przez niego rekolekcjach frekwencja nie była jednak duża. Swoje odczucia opisał następująco: „Parafię założono na nieużytkach, otoczenie Księdza i okolica ma swój urok, ale jest on tu osamotniony, jak kameduła opuszczony, jak pustelnik osamotniony, bez towarzystwa, jak gajowy w lesie. Otoczenie wpływa deprymująco, niewielka drobna drzewina – piaski, wrzosowiska, jałowce, akacje, jeżyny, to nie daje pełni życia”³⁵. Ks. Bolesław Jagiełło pełnił swoją służbę przez 13 lat. Zmarł niespodziewanie 13 sierpnia 1950 r. i został pochowany w Kostrzynie³⁶.

Świątynia i zabudowania kościelne

Chociaż nowa parafia powstawała w atmosferze niezgody, szybko przystąpiono do budowy świątyni. Sami kostrzynianie wynajęli majstra i przy pomocy dzie-

³³ APwK, Kronika parafii w Kostrzynie.

³⁴ B. Stanaszek, R. Nowakowski, *Słownik biograficzny księży...*, t. 1, dz. cyt., s. 66–67.

³⁵ APwK, Kronika parafii w Kostrzynie.

³⁶ B. Stanaszek, R. Nowakowski, *Słownik biograficzny księży...*, t. 2, dz. cyt., s. 22.

dzica Tomczyc, Andrzeja Bonieckiego, zgromadzili materiał budowlany. Prace postępowyły sprawnie i wkrótce stanął szkielet pierwszego kościoła. Aktu erekcji nowej świątyni dokonał 12 grudnia 1924 r. biskup sandomierski Marian Ryx. Na pierwszego administratora parafii 29 grudnia 1924 r. kuria wyznaczyła ks. Tomasza Zadęckiego. Parafia rozpoczęła swoją działalność od stycznia 1925 r. W skład nowej parafii weszły wsie należące wcześniej do parafii Wyśmierzyce: Kiedrzyn, Kozłów oraz Pabianki, a także należące pierwotnie do Klwowa: Kostrzyn, Ulów i Zielonka³⁷. Do zadań pierwszego proboszcza należało rozbudowanie i wyposażenie świątyni oraz wykonywanie podstawowych obowiązków duszpasterskich. Konieczne były dalsze prace przy kościele, gdyż jak zapisano w Protokole zdawczo-odbiorczym parafii Kostrzyn z 1926 r.: „Ustępujący z Parafii Kostrzyn, Ks. Tomasz Zadęcki, jako pierwszy proboszcz nowozałożonej parafii, [...] zastał tylko szkielet prowizorycznej drewnianej kaplicy”³⁸.

Półtoraroczna działalność ks. Zadęckiego objęła też dalsze prace nad budynkiem świątyni, jednak tak krótki okres spowodował, że nie udało się ukończyć szalowania zewnętrznego i wewnętrznego ani budowy sufitu. Sukcesem jednak było wybudowanie wprawdzie nie ukończonej, ale już zdatnej do zamieszkania plebanii, wykonanej według projektu radomskiego architekta Alfonsa Pinno. Budowę plebanii ks. Zadęcki rozpoczął samodzielnie, bez zasięgnięcia opinii władz diecezjalnych. Była ona w ocenie kurii zbyt duża, jednak ostatecznie jej projekt zaakceptowano. Powstała także obora i stodoła, obie kryte słomą, oraz nieukończona organistówka. W przydomowym ogródku zasadzono 130 drzew owocowych (przetrzywały one do lat 80. XX w. w stanie zaniedbanym)³⁹, ogrodzono cmentarz.

Kościół miał jeden ołtarz główny i dwa boczne. Proboszcz Zadęcki zakupił także dziewięć ornatów, cztery kapy oraz kilka dzwonek służących do Mszy. Na wyposażenie kościoła składała się też jedna monstrancja oraz kielich i naczynia do chrztu – całość posrebrzana lub pozłacana, dwa mszały oraz pewna ilość bielizny kościelnej. Całość wydatków na budowę i zakup inwentarza kościelnego wyniosła 17 206 zł i 99 gr. Proboszcz Zadęcki pozostawił swemu następcy 124 zł i 28 gr. Stan prowadzonej dokumentacji przedstawiał się dobrze. W kancelarii znajdowała się księga chrztów, ślubów i zgonów, a także księga wpływów i wydatków, dwie księgi zapowiedzi, jedna wizyt pasterskich, jedna wypominków oraz dokumentacja funkcjonowania trzeciego zakonu św. Franciszka. Pomimo wielu osiągnięć ks. Zadęckiego nie uregulował on prawnie stanu posiadania parafii, co w przyszłości miało rodzić pewne konflikty. Do tercjarzy należało 49 osób⁴⁰.

Staraniem mieszkańców na patrona kościoła i całej parafii wybrano św. Stanisława Biskupa i Męczennika, którego święto przypada 8 maja⁴¹. W żadnym z okolicznych

³⁷ ADS, KDwS, sygn. PR-141, s. 55–56.

³⁸ APwK, Protokół zdawczo-odbiorczy parafii Kostrzyn z 1926 r.

³⁹ APwK, Kronika parafii w Kostrzynie.

⁴⁰ APwK, Księga Braci i Sióstr Trzeciego Zakonu św. Franciszka Serafickiego w parafii Kostrzyn.

⁴¹ ADS, KDwS, sygn. PR-141, s. 117.

ośrodków nie czczono św. Stanisława jako patrona parafii, co wyróżniało omawianą wspólnotę na tle regionu. Św. Stanisław jako patron Polski cieszył się wielką popularnością wśród miejscowej ludności.

Nowy proboszcz, ks. Wacław Kocznorowski, przebudował świątynię zgodnie z projektem Kazimierza Prokulskiego. Oszalował kościół oraz wybudował wieżę, którą pokrył blachą. Wykończył plebanię i wykopał studnię. W czasie jego urzędowania do parafii przyłączono następujące wsie: Smużyk, Jabłonne, Jabłonne-Kolonia oraz Kolonię Bielawy Kostrzyńskie. Pozostawił wykazy gospodarstw rolnych należących do parafii z roku 1930 i 1933. Inwestycje finansował w dużej mierze ze składek parafian na rozbudowę kościoła. Mimo to nie udało mu się uniknąć zadłużenia parafii na 1545 zł. Przekazał swemu następcy tylko 1 zł i 56 gr⁴².

Do zasług proboszcza parafii w latach 1933–1937, ks. Franciszka Bobińskiego, należało wybudowanie dzwonnicy, w której zawiesił trzy dzwony, przenosząc je z wieży kościelnej. Ze składek wyposażył kościół w ławki. Pomalował świątynię wewnątrz i na zewnątrz. Dzięki jego staraniom w 1935 r. Zygmunt Kamiński zbudował 10-głosowe organy, które zastąpiły używaną do tej pory fisharmonię⁴³. Na podwórzu plebańskim wybudował spichlerz. W 1936 r. nauczał religii w szkołach w Kostrzynie, Ułowie i Jabłonnej, łącznie 16 godzin lekcyjnych⁴⁴. Ustabilizował sytuację finansową parafii. Pozostawił swemu następcy 25 zł w postaci udziału w Kasie Stefczyka⁴⁵.

Proboszczem sprawującym opiekę nad parafianami przed wojną, w czasie jej trwania i w okresie powojennym (1937–1950) był ks. Bolesław Jagiełło. Przy rozpoczęciu sprawowania funkcji administratora w Kostrzynie otrzymał pisemne polecenie od bp. Jana Kantego Lorka z nakazem założenia książki rachunkowej dla parafii oraz należytego jej prowadzenia. Niewłaściwe prowadzenie rachunków w poprzedniej parafii w Piórkowie doprowadziło do nieprawidłowości w jej finansach⁴⁶. Pracę w parafii zaczął od próby pomierzenia gruntów kościelnych. Jednak przy ogólnej niechęci mieszkańców zrezygnował z tego zamysłu. W czasie wojny proboszcz sprzyjał podziemiu niepodległościowemu. Nie uległ prowokacjom niemieckim i nikogo nie wydał. Starał się bronić aresztowanych przez hitlerowców. Wobec przymusowego wysiedlenia ludności sąsiednich parafii wzrosła też liczba parafian, którymi zaopiekował się duchowo. Po klęsce powstania warszawskiego przyjął 500 uciekinierów, dla których zorganizował Gminny Komitet Pomocy Uchodźcom. Ks. Jagiełło tak opisał swoją działalność na rzecz osób poszkodowanych: „Byłem prezesem tego Komitetu i dostarczałem skromne przydziały z RSO z Radomia. Opał

⁴² APwK, Protokół zdawczo-odbiorczy parafii Kostrzyń z 1933 r.

⁴³ M. Szymanowicz, *Organy w kościołach...*, dz. cyt., s. 211.

⁴⁴ APwK, Kwestionariusz dla celów wizytacyjnych szkół Diecezji Sandomierskiej na rok szkolny 1936 ze szkoły we wsi Kostrzyn, Ułów, Jabłonne, parafia Kostrzyń, gmina Potworów, Inspektorat Radomski.

⁴⁵ APwK, Protokół zdawczo-odbiorczy parafii Kostrzyń z 1937 r.

⁴⁶ ADS, KDwS, sygn. FJ-5, s. 51

z drzewa i torfu był prawie że starczający. Zebrałem trochę kartofli i zboża, dawałem zapomogę w pieniądzech”⁴⁷.

Zakończenie

Okres dwudziestolecia międzywojennego to czas dynamicznego rozwoju Kostrzyna. W latach 20. funkcjonowała tu szkoła podstawowa, działalność rozpoczęła Kasa Stefczyka. Utworzenie nowej parafii i zerwanie w ten sposób wielowiekowej łączności wsi z Klwowem było wyrazem współdziałania władz duchownych i miejscowej ludności. Podobny proces reformowania administracji kościelnej trwał na terenie całej diecezji sandomierskiej, można wspomnieć o erygowaniu parafii w niedalekich Sadach, Rusinowie i Ruskim Brodzie⁴⁸. Społeczność lokalna aktywizowała się poprzez wstępowanie do różnych stowarzyszeń religijnych. Chociaż parafia kostrzyńska była jedną z najmniejszych wspólnot w dekanacie potworowskim, zaczynając swe funkcjonowanie od liczby ok. 800 wiernych, już w trakcie II wojny światowej liczba ta sięgnęła 2 tys. Wystąpił też konflikt między mieszkańcami wsi Ułowa i Kostrzyna o przynależność do nowej świątyni. W grę wchodziły tu wzajemne animozje, zapewne o zadawnionym rodowodzie. Konflikt ewoluował, dotyczył lokalizacji przyszłego kościoła, zaogniając się w momencie powstania parafii. Po powstaniu parafii w Kostrzynie ostatecznie zakończył się proces formowania struktur kościelnych w dekanacie potworowskim.

Bibliografia

Źródła archiwalne:

Archiwum Diecezjalne w Sandomierzu

Kuria Diecezjalna w Sandomierzu

Akta parafii w Kostrzynie, sygn. PR-141.

Jagiello Bolesław (1899–1921–1950), sygn. FJ-5.

Zadęcki Tomasz (1895–1918–1980), sygn. FZ-4.

Archiwum Państwowe w Kielcach

Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Klwowie

Księga urodzeń, małżeństw i zgonów (1850), sygn. 43.

Księga urodzeń, małżeństw i zgonów (1860), sygn. 53.

Księga urodzeń, małżeństw i zgonów (1870), sygn. 63.

⁴⁷ APwK, Kronika parafii w Kostrzynie.

⁴⁸ *Rocznik Diecezji Sandomiersko-Radomskiej 1989*, Sandomierz 1989, s. 82–83, 345.

Archiwum Państwowe w Radomiu **Urząd Stanu Cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej Klwów**

Duplikat akt stanu cywilnego parafii Klwów z 1890 roku, sygn. 16.

Duplikat akt urodzonych, zaślubionych i zmarłych parafii Klwów za 1900 r., sygn. 26.

Duplikat akt urodzonych, zaślubionych i zmarłych parafii Klwów za 1910 r., sygn. 36.

Duplikat akt urodzonych, zaślubionych i zmarłych par. Klwów za 1920 rok, sygn. 46.

Dublikat rodivšihšâ brakosočetavšihšâ i umierših rimsko-katolickogo pr. Kl'vov' v 1880 godu, sygn. 6.

Archiwum Parafialne w Kostrzynie

Kronika parafii w Kostrzynie.

Kwestionariusz dla celów wizytacyjnych szkół Diecezji Sandomierskiej na rok szkolny 1936 ze szkoły we wsi Kostrzyn, Ulów, Jabłonne, parafia Kostrzyń, gmina Potworów, Inspektorat Radomski.

Księga Braci i Sióstr Trzeciego Zakonu św. Franciszka Serafickiego w parafii Kostrzyn.

List mieszkańców wsi Ulów do bpa Mariana Ryxa. Odpis. Protokół zdawczo odbiorczy.

Odpis z postanowień konferencji dekanalnej w Wrzeszczowie z dnia 25 lutego 1925 r.

Protokół zdawczo-odbiorczy parafii Kostrzyn z 1926 r.

Protokół zdawczo-odbiorczy parafii Kostrzyń z 1933 r.

Protokół zdawczo-odbiorczy parafii Kostrzyń z 1937 r.

Protokół zebrania zbiorowego gromad wsi i kol. Kostrzyn, gminy Potworów, starostwa radomskiego, województwa kieleckiego.

Unikat akt urodzonych w parafii Kostrzyn (1940–45).

Unikat akt urodzonych w parafii Kostrzyn (1925–1939).

Unikat akt zaślubionych w parafii Kostrzyn (1925–1945).

Unikat akt zmarłych w parafii Kostrzyn (1925–1945).

Źródła drukowane:

Catalogus Ecclesiarum et cleri saecularis ac regularis Dioecesis Sandomiriensis pro anno Domini 1925, Radom 1924.

Catalogus Ecclesiarum et cleri saecularis ac regularis Dioecesis Sandomiriensis pro anno Domini 1926, Radom 1925.

Catalogus Ecclesiarum et cleri saecularis ac regularis Dioecesis Sandomiriensis pro anno Domini 1927, Sandomierz 1926.

Catalogus Ecclesiarum et cleri saecularis ac regularis Dioecesis Sandomiriensis pro anno Domini 1928, Sandomierz 1927.

Catalogus Ecclesiarum et cleri saecularis ac regularis Dioecesis Sandomiriensis pro anno Domini 1929, Sandomierz 1928.

Catalogus Ecclesiarum et cleri saecularis ac regularis Dioecesis Sandomiriensis pro anno Domini 1930, Sandomierz 1929.

Catalogus Ecclesiarum et cleri saecularis ac regularis Dioecesis Sandomiriensis pro anno Domini 1931, Sandomierz 1930.

Ordo Divini Officii Persolvendi Sacrique Peragendi a Sacra Rituum Congregatione die 30 aprilis 1928 approbatus et in usum Dioecesis Sandomiriensis Descriptus pro Anno Domini 1939, Sandomierz 1938.

Rocznik Diecezji Sandomiersko-Radomskiej 1989, Sandomierz 1989.

Spis Duchowieństwa i parafij Diecezji Sandomierskiej na rok 1932, Sandomierz 1932.

Spis Duchowieństwa i parafij Diecezji Sandomierskiej 1933, Sandomierz b.r.

Spis Duchowieństwa i parafij Diecezji Sandomierskiej 1934, Sandomierz b.r.

Spis Duchowieństwa i parafij Diecezji Sandomierskiej 1935, Sandomierz b.r.

Spis Duchowieństwa i parafij Diecezji Sandomierskiej 1936, Sandomierz b.r.

Spis Duchowieństwa i parafij Diecezji Sandomierskiej 1937, Sandomierz b.r.

Spis Duchowieństwa i parafij Diecezji Sandomierskiej 1938, Sandomierz b.r.

Spis Duchowieństwa i parafij Diecezji Sandomierskiej 1941, Sandomierz b.r.

Spis Duchowieństwa i parafij Diecezji Sandomierskiej 1942, Sandomierz b.r.

Spis Duchowieństwa i parafij Diecezji Sandomierskiej 1943, Sandomierz b.r.

Spis Duchowieństwa i parafij Diecezji Sandomierskiej 1944 i 1945 r., Sandomierz b.r.

Opracowania:

Bujak G., *Diecezja kielecka w latach 1805–1818*, „Kieleckie Studia Teologiczne” 4 (2005), s. 23–31.

Kumor B., *Organizacja terytorialna diecezji kieleckiej*, „Nasza Przeszłość” 17 (1963), s. 187–232.

Kupisz D., Lechowicz Z., Piątkowski S., *Dzieje Kłwowa i parafii kłwowskiej do roku 1918*, Radom 2015.

Litak S., *Atlas Kościoła łacińskiego w Rzeczypospolitej Obojga Narodów w XVIII wieku*, Lublin 2006.

Rostkowski T., *Parafia rzymskokatolicka w Wyśmierzycach*, Radom 2014.

Rzadkowolska M., *Kościół katolicki a lektura w dwudziestoleciu międzywojennym*, „Acta Universitatis Lodzianis. Folia Librorum” 9 (1999), s. 85–104.

Sekulski J., *Encyklopedia Radomia*, Radom 2009.

- Sitarz M., *Parafia*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 14, red. E. Gigilewicz, Lublin 2010, k. 1324.
- Stanaszek B., Nowakowski R., *Słownik biograficzny księży diecezji sandomierskiej XIX–XX w.*, t. 1, A–G, Sandomierz 2014.
- Stanaszek B., Nowakowski R., *Słownik biograficzny księży diecezji sandomierskiej XIX–XX w.*, t. 2, H–Ł, Sandomierz 2015.
- Stanaszek B., Nowakowski R., Tylec P., *Słownik biograficzny księży diecezji sandomierskiej XIX–XX w.*, t. 3, M–R, Sandomierz 2017.
- Stanaszek B., Nowakowski R., Tylec P., *Słownik biograficzny księży diecezji sandomierskiej XIX–XX w.*, t. 4, S–Ż. *Biskupi i uzupełnienia*, Sandomierz 2019.
- Szymanowicz M., *Organy w kościołach diecezji radomskiej*, Lublin 2006.
- Tylec P., *Bp Marian Ryx (1853–1930), Ordynariusz Sandomierski*, Sandomierz 2020.
- Tymieniecka A., *Nauczanie religii w szkołach publicznych*, „Kortowski Przegląd Prawniczy” 1 (2015), s. 92–96.
- Wiśniewski J., *Dekanat sandomierski*, Radom 1915.
- Zugaj L., *Historia administracji w gminie Potworów*, Lublin 2012.

Powstanie parafii Kostrzyn i jej funkcjonowanie w latach 1925–1945

Abstrakt

Celem tego artykułu jest przedstawienie historii powstania parafii Kostrzyn i jej pierwszych lat funkcjonowania. Odzyskanie niepodległości przez Polskę w 1918 r. było ważnym impulsem do rozwoju życia religijnego i kulturowego na wsi. Ustały ograniczenia związane z prześladowaniem Kościoła, co pozwoliło na dopasowanie struktur kościelnych do wzrastającej liczby ludności. Wzrost laicyzacji życia w miastach i zagrożenie komunizmem powodowały, że Kościół przykładał większą wagę do życia religijnego mieszkańców wsi. Duża odległość od kościoła powodowała wiele zaniedbań w życiu religijnym, toteż konieczne było zagęszczenie sieci parafialnej. W tym celu w 1924 r. erygowano parafię w Kostrzynie. Kolejni proboszczowie przyczynili się do budowy kościoła, budynków plebańskich, powstania cmentarza i założenia nowej wspólnoty kościelnej. Najtrudniejszy czas dla nowej parafii przypadł na lata II wojny światowej.

Słowa kluczowe: Kostrzyn, parafia Kostrzyn, diecezja sandomierska, dwudziestolecie międzywojenne, Kościół katolicki

The Establishment of the Kostrzyn Parish and how it functioned from 1925–1945

Abstract

The purpose of this article is to present the history of how Kostrzyn parish was established and how it functioned in its early years. Regaining independence by the Republic of Poland in 1918 was a major factor in the development of religious and cultural life in the countryside. Restrictions regarding the repression of the Catholic Church in Poland were lifted, which resulted in aligning church structures towards an expanding population. The increasing secularization of life in the cities and the dangers of Communism redirected the attention of the Catholic Church towards rural residents. The great distance from the church caused much neglect in religious life, which is why it was necessary to increase the number of parishes. For this purpose, a parish was established in Kostrzyn in 1924. Successive parish priests contributed to the construction of the church, rectory buildings, the establishment of a cemetery and the founding of a new church community. The Second World War was a particularly difficult time for the new parish.

Keywords: Kostrzyn, Kostrzyn parish, Sandomierz diocese, Interwar period, Catholic Church